

IBRIS | We know  
books  
BEN PASTOR

# Sinagoga țiganelor

Traducere din limba italiană  
de **Gabriela E. Dima**

**Lebăda Neagră**  
Iași, 2023

## Cuprins

<i>Personaje</i> .....	7
Partea întâi. Donul .....	9
I .....	11
II .....	46
III .....	80
IV .....	111
Partea a doua. Volga .....	145
V .....	147
VI .....	181
VII .....	212
VIII .....	249
IX .....	289
X .....	323
XI .....	357
XII .....	389
Partea a treia. Vltava .....	437
XIII .....	439
XIV .....	486
<i>Glosar</i> .....	529
<i>Notă și mulțumiri</i> .....	531

## I

„Cine este pregătit, este mereu invitat.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*, 2 iulie 1840

*Jurnalul lui Martin Bora*

*Cerul, norii. O plantă care, după ploaie, emană un miros puternic de camfor. Rușii o numesc perovskia și seamănă cu salvia, dar nu e salvie.*

*Vara, cum e acum, după ploaie, în stepă natura pare să explodeze. Flori peste tot, printre pietre și pe povârnișuri, cât vezi cu ochii. Vor crește pe oasele noastre? E o întrebare legitimă, pe care ne-o punem mulți, fără să o spunem cu voce tare. Sunt gânduri întunecate de invadatori, categorie umană cu o treaptă mai jos decât cuceritorii.*

*Cineva de la cartierul general se pricepe la plante, sau așa se laudă. Cel puțin, adună într-un ierbar tot ce găsește. Până acum garantează că a colecționat tot ce trebuie pentru a face săpun, a calma înțepăturile de insecte (un flagel pentru oameni și cai), a dezinfecta rănile și a potoli nervii. Ultimul remediu s-ar putea dovedi util: deja unii comandanți au primit diagnostice de aritmie și alte boli cardiace. Ca foarte mulți dintre noi, somatizează neliniștea și grijile.*

*Trăim ca marinarii pe ocean, pentru că iarba are valurile și marea ei, calmul și vârtejurile ei. Ne pierdem, regăsim ruta, ne orientăm după stele. Înjurăm ca marinarii fără hărți.*

*Sarcina mea (și cea a oamenilor mei) e să mergem tot înainte, tot înainte. În recunoaștere, suntem și pescari, și momeală; suntem tăcuți și, în funcție de ordine, nu luăm prizonieri sau îi luăm cu noi precum cormoranii cu prada în gușă. Suntem baleniere care pot fi răsturnate și scufundate în orice moment sau pot prinde monstrul cu harponul. Suntem ochii și antenele armatei noastre și, ocazional, acul ei letal.*

*După necesități, stăm în corturi sau în aer liber, dormind pe rând sub câte un copac deșirat sau sub triunghiul de stofă de camuflaj pe care îl folosim ca adăpost de soare și de ploaie. Mergem pe jos mult și hotărât și călărim foarte bine. Principalul nostru atu în teren, în afară de spirit, este tăcerea, o calitate a creaturilor marine. Comunicăm prin gesturi, așa cum a făcut dintotdeauna cavaleria, încă din Antichitate. Fotografii și corespondenții de război iubesc gestul cu pumnul închis al comandantului, semnalul clasic pentru înaintare. Unii colegi îmi spun că adeseori unitățile de propagandă le cer să ia această poziție pentru a entuziasma publicul de acasă. Civili admiră pescarul destoinic, dar și mai mult peștele care îi scapă.*

*Gesturile au fost esența carierei artistice a răposatului meu tată. Am citit cum, pe scenă, cea mai mică mișcare a mâinii sau a degetului este mai semnificativă pentru orchestră decât agitația brațelor multor dirijori italieni. Trebuie să-l fi moștenit măcar la asta, pentru că sunt zgârcit cu mișcărilor. Oamenii mei știu pe de rost ce înseamnă un gest cu capul sau o privire; pe câmpul de luptă funcționăm ca o haită solidară, mută și vicleană.*

*Pești mici sau baracude – după caz –, suntem gata să devorăm alți pești mici sau baracude ca să aflăm unde se află dușmanul, având mereu grijă să nu fim surprinși. Suntem atât de bine camuflați, că uneori chiar și piloții noștri se încurcă. Nu putem folosi semnale luminoase (le-ar vedea și rușii), de aceea întindem steagul pe jos, pentru a evita să fim mitraliați sau bombardați. O singură dată am fost în pericol din cauza unui recrut*

care, când a zărit steagul, ne-a salutat cu aripile, semnalând involuntar prezența noastră unei unități rusești din apropiere. Au tras spre noi câteva focuri, dar aviatorul și-a reparat imediat imprudența, lovind în plin poziția sovietică. În felul lui, a inventat un nou sistem de a scoate la iveală adversarul.

Uneori îmi dau seama că îi invidiez pe cei care se nasc și cresc pe o insulă, având un peisaj precis, circumscris. Sensul direcțiilor este sigur și, orice s-ar întâmpla, sigiliul mării îi înconjoară întotdeauna complet. Aici nu există direcții. În ciuda busolelor, stelelor, hărților și legăturilor radio, stepa este locul de pe pământ în care timpul și spațiul se dilată până când își pierd sensul. Doar caili sunt fericiți pentru că, la fel ca peștii, nu știu să numere kilometrii.

Și totuși sunt calm. Nu îmi tremură mâinile, nu îmi tremură vocea. Curajul este o altă componentă a uniformei pe care mi-o pun (sau o îmbrac, sau o închei) dimineața. Adeseori dorm în ea, fără a avea nevoie de un alt acoperământ. Siguranța mea pare un izvor veșnic, dar cine știe. Beau din el ca un cal sau ca un câine. Suntem cercetași. Moartea? Nici nu mă gândesc la ea. Sunt invincibil.

Oamenii mei sunt atât de siguri de asta, că înainte de o misiune îmi ating întâmplător umărul, șaua, cizma cu pînteni... invincibilitatea, norocul, mana sunt contagioase, iar ei vor să se molipsească.

În ceea ce mă privește, visul meu este să fiu primul care vede Volga. O visez noaptea, imensă ca un lac, o arteră în trupul Rusiei. Și totuși, chiar și la porțile Stalingradului, care e la 3.200 de kilometri de Berlin, ne aflăm doar într-o părticică din sud-vestul imensei câmpii eurasiatice. La origini, noi toți provenim de aici. Aparținem acestui pământ mult mai mult decât ar vrea să recunoască dușmanul.

*Sâmbătă, 15 august 1942,  
Adormirea Maicii Domnului, ora 4:40,  
tabăra cercetașilor germani,  
la sud de Kumovka*

Un freamăt intens venea de la caii scoși să urineze înainte de a fi înșeuaiți; în răcoarea zorilor, amintea de sunetul casca-delor mirositoare.

Tessin, calul masiv al lui Bora, jumătate Frizian și jumătate Noriker, dar cu capul frumos de Frizian pur, strănută, scuturându-și botul în timp ce trecea prin fața tovarășilor lui. Întors din recunoașterea de noapte, se lăsa condus docil de mica ordonanță calmucă, în timp ce Bora își scotea mânușile de călărie. Era fericit că unitatea lui avea în față câteva zile de pauză, chiar dacă îi era greu să renunțe la fiorul călăritului nocturn. Dacă ar fi fost nevoie, ar fi plecat imediat din nou.

Pe cerul de vară târzie, păsările de apă zburau în cerc deasupra câmpului deja în mișcare. Spre malul râului Liska, la marginea mlaștinii care îl înconjura, dădea să aterizeze un mic aparat de zbor Fieseler Storch<sup>1</sup>. Părea suspendat în aer, într-atât era de lent, înainte să atingă pământul pe o fâșie ierboasă atât de mică, încât cu greu i-ar fi permis să decoleze din nou. Făcu o întoarcere intenționată de nouăzeci de grade și se opri. Repe-tând în gând ce avea să scrie în raport, Bora nu îi dădu prea multă atenție la început. După puțin timp, însă, își aminti că la Kumovka, nu departe de acolo, exista o pistă de aterizare. Nouăzeci la sută, era vorba de ofițeri de la cartierul general. Dar din ce motiv deciseră să aterizeze la marginea cea mai sudică a acestui sector, unde doar unitățile călare de recunoaștere traversau mlaștina de pe partea dreaptă a Donului?

1. Fieseler Fi 156 *Storch* (*Barza*), avion german folosit pentru recunoașterea aeriană, menținerea legăturii între diferite comandamente ale armatei sau la evacuarea răniților (n.r.).

Bora își puse mânușile în centură. Spre surprinderea lui, chiar și de la distanță, îl recunoscă pe locotenent-colonelul Stumbeck, care cobora din avion. Asta era chiar mai ciudat decât să întâlnești pe cineva de la comandamentul diviziei sau de la cartierul general al Armatei a 6-a.

Alois „Lolo” Stumbeck, contingentul 1922, era șeful contra-spionajului de la București. Cea mai mare realizare a lui fusese cu optsprezece ani mai înainte, când regizorul Fritz Lang îl alesese ca înlocuitor pentru rolul eroului nordic din *Nibelungii: Moartea lui Siegfried*, după ce protagonistul refuzase să joace dezbrăcat în scena îmbăierii în sângele dragonului. Apoi o ramură de tei bine amplasată rezolvase problema; Rudolf Klein-Rogge devenise dublura, iar bietul Stumbeck își văzuse dispărând visul de glorie. Prinsese un rolișor în scena în care walkiria Brunhilda coboară de pe navă pe o pasarelă susținută de războinici. „Toți cu coiful pe cap”, i se plânsese odată lui Bora. „Nici mamele nu ne-ar fi recunoscut.”

De atunci, se îngrășase mult mai mult decât un germanic ideal. Era mereu la regim; dacă ar fi știut că, în câteva luni, avea să fie înfometat într-un lagăr sovietic de prizonieri, s-ar fi năpustit la fiecare fel de mâncare de la popota ofițerilor.

O clipă sau două se opri lângă Storch, dezmoțindu-și picioarele și vorbind cu pilotul, apoi luă o servietă de pe scaun și se îndreptă cu pași hotărâți spre tabără.

La jumătatea drumului, strigă:

— Hei, domnule Bora! Dumneavoastră sunteți, nu-i așa? Bora confirmă.

— Eu sunt.

Încă entuziasmat că reușise să direcționeze focul inamicului către celălalt mal al râului Liska, își controlă în gând starea uniformei. Fu mulțumit și știa că nici măcar nu părea obosit.

— Bună dimineața, domnule colonel. E o ocazie formală sau informală?

— Formală, mai mult sau mai puțin.

Se cunoșteau încă de la începutul campaniei din Rusia. Se vedeau din când în când, după ce amândoi plecaseră voluntari pentru a doua oară. Detașat în România din primăvară, Stumbeck vizita adeseori frontul. În ultimele luni ieșiseră împreună să călărească de două ori. Bora și-l amintea în șaua unei iepe solide, pe care o numise von Harbou, ca să se răzbune pe tiranica soție și colaboratoare a lui Fritz Lang.

— Aruncați ancora sau vă pregătiți să plecați în larg?

Referirea la mare, atât de asemănătoare cu părerea lui despre stepă, îl izbi. Când Bora răspunse că se întoarce la bază cu oamenii lui, o expresie prietenoasă rămase întipărită pe chipul vizitatorului.

— *Mai mult sau mai puțin formală* înseamnă că putem vorbi despre chestiune. Și, înainte de a continua, trebuie să știți că nu ați fost primul pe lista noastră.

Își dădură mâna. Păreau ciudate acele cuvinte misterioase într-o dimineată atât de transparentă, când norii alergau sus pe cer fără să arunce umbre.

— Ah, zâmbi Bora. *A cui* listă? Și, în acest sens, ar trebui să mă simt recunoscător sau dezamăgit?

— Nici una, nici alta, din punctul meu de vedere.

La ivirea soarelui, părul blond al lui Stumbeck îl făcea să pară un Siegfried pacific și matur, hrănit cu mâncarea bună a Nibelungilor.

— Sunteți al doilea pe listă pentru că primul pe lista Firmei și a generalului Paulus și-a pierdut viața. Vin direct de la cartierul general al Armatei a 6-a, biroul generalului Schmidt.

Firma era Abwehrul, contraspionajul german, *celălalt* serviciu al lui Bora. Să ceară detalii presupunea o curiozitate vie, pe care o simțea invariabil, dar, de obicei, nu o arăta. Spuse, încă departe de a fi îngrijorat:

— Pot să întreb dacă primul pe listă a murit frumos?

— Sigur că puteți întreba, iar răspunsul este nu. Simt miros de cafea. Aveți și pentru oaspeți?

— Întotdeauna.

Bora îl opri cu un gest pe micul calmuc cu coamă sălbatică ce se apropia cu o ceașcă aburindă.

— *Dva*, spuse, ridicând două degete.

Nu era vorba că Stumbeck avea ordin să-l îmblânzească; era doar felul său de a fi. Oricare ar fi fost motivul vizitei lui, totuși cineva murise deja. Lângă mal, pe fâșia de iarbă unde aterizase, pilotul cartierului general rămăsese în avion, ceea ce însemna o oprire scurtă.

Stumbeck își puse geanta între gleznelor încălțate cu cizme.

— Probabil ați auzit ce treabă bună a făcut Divizia 3 Rapidă la Serafimovici.

Bora aprobă din cap.

— S-au descurcat foarte bine, din câte știu eu.

— Da. În acest moment, aliații noștri victorioși se regrupează la nord de Millerovo.

Unde voia să ajungă? Divizia 71 a lui Bora tocmai trecuse pe acolo, respingându-i pe ruși până dincolo de Don. Bora rămase moderat curios.

— Și...?

— Ei bine, merită respect.

*Respect.* Bora se gândi că îi vor ordona să se alătore forțelor de recunoaștere italiene, deși nu vedea cum, dacă nu era transferat: sectoarele italian și german ocupau două bucle ale Donului, destul de îndepărtate între ele. Nu fu încântat. Următoarele cuvinte ale lui Stumbeck urmau să-i confirme sau nu presupunerea.

— Bună credință între aliați, înțelegeți. Comandanții noștri vor să ne comportăm ca și cum am fi o mare familie.

Nu avea niciun motiv să zâmbească, dar o făcu, puțin cinic.

— La sud de aici, românii presează ca nebunii ca să ne susțină.

— Da, au ajuns repede la Mâșcova.

— De aceea și ei merită respect.

Adică? Mania lui Stumbeck pentru teatralitate nu făcea altceva decât să întârzie explicația. Bora nu înțelegea motivul aceluși ocol. Ce treabă aveau el și oamenii lui cu românii? Se gândi: *Ne folosim de aliați – italieni, maghiari, români, croați – pentru a ne păzi flancurile în timp ce înaintăm spre Stalingrad. Ne-am putea descurca fără ei, dar pe riscul nostru. Lolo are dreptate. A arăta respect pentru nevoile și idiosincraziile lor este mai mult decât un gest diplomatic. Dar nu înțeleg ce legătură am eu sau de ce „primul pe listă” a murit.*

Oricum, toată această vorbărie îl împiedica să se spele și să mănânce ceva.

— Tot nu înțeleg, domnule colonel. Puteți să îmi spuneți...?

— Avem o situație la Millerovo. Firma vrea să rezolvăm o problemă acolo.

Ah. *Problemă* putea însemna multe lucruri. Nu era neobișnuit să trimiți ofițeri ai Serviciilor în spatele liniilor. De obicei, cuvântul sugera cazuri care variau de la delicat la dificil, dacă nu de la delicat la potențial dezastruos. Crescendoul lui Lolo promitea necazuri, observă Bora. Când se întoarse ordonanța calmucă, amândoi dădură prioritate cafelei.

— Inutil să spun – adăugă apoi Stumbeck cu buzele pe marginea ceștii – că am clarificat deja detaliile cu divizia dumneavoastră. Generalul de brigadă von Hartmann a fost de acord să vă lase să plecați.

Nu: *Vă poate lăsa să plecați, ci: A fost de acord...* O diferență uriașă. Puteau exista motive întemeiate pentru care nu fusese ales primul. Bora primi în tăcere complimentul ascuns în acea frază.

— ...Și pilotul vrea să știe ce greutate aveți.

— Nu știu exact... 83, 84 de kilograme, cred.

Bora simți o strângere de inimă.

— De ce? Nu vă întoarceți la cartierul general?

— Nu. *Dumneavoastră* zburăți la Millerovo.

— Acum? Și pentru cât timp? Uitați-vă în jur. Suntem foarte ocupați!

— Cinci zile. Îmi pare rău că vă pasez sarcina asta, dar așa stau lucrurile. Dumneavoastră vorbiți italiană, eu vorbesc română. Vă voi sprijini cât de mult pot, dar deocamdată e rândul dumneavoastră.

*Pasarea* era o modalitate interesantă de a defini transferarea răspunderii. Generalii de divizie, ca să nu mai vorbim de comandantul Armatei a 6-a, nu *pasau*. Puteau da ordine mai puțin răstite uneori, dacă lucrurile mergeau bine și erau mulțumiți de tine. Stumbeck, în schimb, insista cu acest limbaj prietenos. Activitatea lui la București îi justifica rolul, totuși provenea de la biroul generalului Schmidt, considerat ochii și urechile, iar de unii chiar geniul malefic al comandantului suprem al Armatei a 6-a, *General der Panzertruppe* Paulus sau *von Paulus*, cum îi plăcea să se numească..., a cărui soție ambițioasă întâmplător era româncă<sup>1</sup>.

Pe râu, acrul dimineții era limpede, senin. Oamenii și caii se mișcau cu un calm atent. Să abandoneze toate acestea, chiar dacă numai pentru câteva zile, era un adevărat ghinion.

— Ah... domnule Bora... veți fi trei în avion, cu fotografia de război. 84 de kilograme, spuneți?

Bora hotărî că va întreba mai târziu despre fotograf.

— Cam așa, cu aproximație. Mai puțin ca dumneavoastră, oricum.

Stumbeck își ajustă jignit cureaua pe talia groasă.

— Mulțumesc că ați observat. Va trebui să stați așezat cu genunchii la gură în timpul zborului, cum am făcut eu. Să mergem undeva să vorbim.

În timp ce oamenii lui începeau să-și scuture praful după călăritul din noapte, Bora se îndreptă resemnat spre cortul său.

*O situație, spune Stumbeck. Trebuie să fie mai grav de atât. Și tocmai când aveam dreptul la cinci zile pentru corespondență și alte lucruri. Bineînțeles că pot să mă lase să plec. Îmi folosesc*

1. Elena Constance Rosetti-Solescu (n.tr.).

*zilele de odihnă pentru a mă băga în viesparul conflictelor dintre aliați. Corespondență, desene, un pui de somn; dacă lucrurile merg bine... va mai trece o lună până să am din nou o asemenea șansă.*

— Am nevoie de o oră pentru a-mi scrie raportul, observă el.

— De ce nu? Vă voi acorda o oră după ce veți asculta ce am de spus.

În cort, Stumbeck termină de băut; își așează servieta pe scaunul pliant al lui Bora și deschise clapele de metal.

— Ei bine, avem doi necombatanți la nord de Millerovo.

*Scuzați-mă dacă nu sunt impresionat.* Comentariul îi stătea lui Bora pe limbă, așa că dădu pe gât ultima gură de cafea pentru a-l înghiți.

— Necombatanți însemnând personal medical sau civili?

— Cetățeni români.

Stumbeck îi întinse hârtiile pentru deplasarea la vest. Aruncându-se pe patul de campanie al lui Bora, se eliberă de curea și bonetă.

— Profesorii Nicolae Tincu și Bianca Costin, soția lui. Ați auzit vreodată de ei?

Bora ridică privirea din foi.

— Nu.

Cercetașii sunt antrenați să pătrundă în teritoriul inamicului. Trimiterea unui ofițer german să conducă o căutare pe care mijloacele motorizate italiene și românești o puteau gestiona fără probleme sugera complicații suplimentare. Pentru a-și folosi bine timpul, ceru permisiunea de a se bărbieri fără apă în timp ce asculta și începu să-și treacă aparatul de ras cu protecție peste maxilarul și buza superioară.

— Nu este neobișnuit ca doi civili de orice naționalitate să călătorească singuri în direcția unei armate care înaintează? Trebuie să fi existat motive imperioase pentru a fi lăsați să tranziteze o zonă de război.

— Ei bine, să spunem că s-au prăbușit efectiv în ea.